

Posudek na dva texty Jaroslavy Schlegelové

Ladislav Hejdánek

◆ posudek, česky, vznik: 17. 11. 1990

◆ opinion, Czech, origin: 17. 11. 1990

[Posudek na dva texty Jaroslavy Schlegelové] [1990]

a) Dr. Jarosl. Schlegelová, ad: Moderne-Nietzsche-Postmoderne (Berlin 1990)

recenze, 14 str.

Recenze sborníků se dělají dost špatně, protože je třeba se vyrovnat s celou řadou ne vždy sourodých příspěvků. Tím spíše je nutno vypreparovat z každého příspěvku hlavní myšlenku, nikoliv převyprávět úmysly autora. A onu hlavní myšlenku, (pokud tam ovšem nějaká je,) je třeba podat kriticky, tj. s posouzením – a to znamená vyjádřit stanovisko recenzenta. V celé recenzi toto stanovisko naprosto chybí; jediné hodnocení najdeme na začátku a to je hypotetické (str. 2), neboť se předem opírá o „jména“, která „skýtají ... záruku solidně odvedené odborné práce“. Z celé další recenze se však tato hypotéza nepotvrzuje, takže čtenář se nemůže přesvědčit ani v ukázkách, že tomu tak je. Místo toho je odkázán na to, aby si knihu přečetl (14). V recenzi se mluví „o“ filosofii a filosofématech jakoby zvenčí, recenzent nevstupuje sám na kolbiště a nenechá na ně vstupovat ani čtenářům, ba dokonce ani recenzovaným autorům. Sám sborník neznám; z recenze mám na rozdíl od citované hypotézy naopak dojem, že samy práce za čtení moc nestojí. V něčem je tedy chyba.

b) -“, článek: České filosofické myšlení a pozitivismus (předneseno původně 18. 11. 1990)

Úvodní odstavce mluví o tom, že filosofie se musí zmocnit našeho života, že pravá filosofie není únikem (s. 2). V konfrontaci pronikajícího pozitivismu a dožívajícího herbartismu však autorka na tuto zásadu jakoby zapomněla. Vůbec asi hlavním nedostatkem práce je nerozlišování mezi („pravou“!) filosofií a populární a vulgarizovanou ideologií; jen to dovoluje ony pochybné návraty k pseudomarxistickým charakteristikám „sociálních sil“ (s. 1) a „aktérů historického dramatu“ (dtto), „nástupu české buržoazie na scénu dějin“ (s.3) apod. Protože otázka nebyla jasně položena, mohlo se stát, že Gabler je postaven vedle Havlíčka, zatímco Palacký je charakterizován jako světlá výjimka stejně jako Smetana nebo Bolzano. Čupr jako profesionální filosof je stavěn proti žurnalistovi Havlíčkovi jen na základě několika slov Havlíčkových o zdravém rozumu a na základě jeho kritiky spekulativní filosofie. Jak já věc vidím, herbartismus nebyl schopen filosofii spojit s životními potřebami a úkoly jak jednotlivého člověka, tak společnosti. Proto ve střetu s pozitivismem neobstál. Žádným zvyšováním úrovně herbartovského myšlení nemohla být tato chyba překonána. Naproti tomu filosofie Comteova byla v tomto smyslu filosofičtější, a to zase bez ohledu na konkrétní úroveň českých pozitivistů, která byla podstatně nižší. Právě v oné spjatosti filosofie s konkrétními lidskými problémy a situacemi pak můžeme vidět oprávněnost Havlíčkova navazování na Palackého (i když Palacký se inspiroval německou a Havlíček anglosaskou filosofií), zejména však také skutečnost, že Masaryk, inspirovaný Comtem, navazuje zase na Palackého i Havlíčka, kterým rozumí jako svým předchůdcům (nejen politickým), a vyzvedává význam Smetanův, ačkoliv sám je silně protiheglovsky naladěný. V orientaci této myslitelské linie nešlo především o neschopnost ocenit „mimořádný vklad německé klasické filosofie“, tedy o nedostatek vnímavosti vůči filosofii, nýbrž prostě o jinou filosofickou orientaci a zejména také pedagogickou strategii: proti jednostranné závislosti na německé filosofii byl důraz kladen na anglosaskou a francouzskou tradici, ovšem velmi kriticky. Masaryk nebyl prostě přívržencem Comtovým ani Humovým atd. (Millovým etc.); právě svým navázáním na Palackého a Havlíčka dal základ svérázné linii českého myšlení, která pak mezi jeho žáky a pokračovateli vydala takové postavy, jako byl Rádl a další. Zvláště Rádl tu je mimořádně důležitý, jak rozpoznal Patočka již ve svém článku o významu jeho filosofie v zápase proti pozitivismu. V samotné kritice pozitivismu pak je zcela odhlédnuto od pozitivistických filosofických pozic ve smyslu principiálním a směr je ličen ve své z vulgarizované (české) podobě. (Str. 12 je jen zdánlivě výjimkou – je to velké zjednodušení.) Byl to Rádl – jak Patočka dobře viděl – který kritikou pozitivismu mířil na celou dosavadní evropskou tradici, tj. především na to, co pozitivismus sdílel s evropskou filosofií již od řeckých počátků. Pozitivismus je jedním z několika vyústění dosavadních evropských

myšlenkových tradic. To z práce vůbec není vidět. (Jeho vývoj totiž pokračoval a dodnes ještě pokračuje – byť v modernizovaných formách.) Není také dost vyostřeně poukázáno na to, že u nás uhynul dvakrát – jednak ve staré comteovské, spencerovské a millovské podobě, jednak jako engelsismus (právě v posledních desetiletích). Na str. 14 je překvapivě řeč o navazování českého pozitivismu na myšlenkovou „linii“ Komenský-Leibniz-Bolzano-Herbart; mám za to, že to je nedržitelné nedorozumění. Ani Komenský, ani Herbart do této souvislosti nepatří; od Bolzana naopak vede linie k Brentanovi a Husserlovi a pak k Patočkovi. Nepochybně zapůsobil u nás pozitivismus velmi silně a stejně nepochybně jeho rezidua přetrvávají jako značně rozšířené předsudky jak v obecném mínění, tak v myšlení mnoha vědců. Nechápu však závěr článku (přednášky), že je třeba z něho dnes učinit „pokud možno živou součást novodobé dějinné tradice“, a dokonce v souvislosti s nutností „obnovení prestiže filosofie v očích široké veřejnosti“. Pozitivismus se hlavně zasloužil o to, aby váha filosofie a respekt k ní byly sníženy na minimum. Obnovit „pravou filosofii“ bude dnes možno jen proti tendenci oněch zmíněných reliktních pozitivismu, na něž dnes nebudou moci doopravdy navazovat ani zastánci analytické filosofie.

Protože tématem nebyl jen pozitivismus, ale především „české filosofické myšlení“, považuji za značný nedostatek, že zcela chybí informace o nejružnějších kritikách pozitivismu (jen na okraji je zmíněn Masaryk, ale aniž by šlo o informaci o jeho kritických přístupech). Filosofický život mezi válkami byl u nás charakterizován odvratem od pozitivismu (nemluvím o školách nižší a střední úrovně, tam „vládl“, ale o opravdových filosofech). Jsem si jist, že po válce už by se nikdo k pozitivismu nebyl vracel, kdyby tu nedošlo k oné absurdní injekci engelsismem, který právě u nás představoval synkrezi starých českých pozitivistických předsudků s předsudky engelsovsko-marxistickými. O to je však dnes pozitivismus mrtvější; analytičtí filosofové budou muset začínat od začátku a k našim domácím tradicím se nebudou moci vracet. Pozitivismus u nás prohrál také proto, že nedržel krok s evropským myšlením už ani v době mezi válkami.

17. 11. 1990